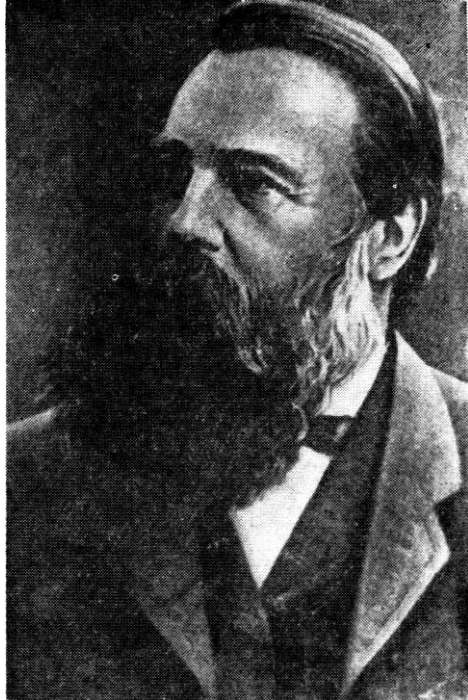

Destinul artei.

de
Ion Pascadi

E ciudat dar, deși toate istoriile consemnează existența ei din cele mai vechi timpuri și aproape nu există gânditor care să nu fi reflectat despre rostul și soarta sa viitoare, arta a continuat să reprezinte obiectul îndoielilor și reazemul scepticismului multora. Când au fost descoperite excepționalele desene din peșteri, ele au stîrnit uimirea și pentru că nu se putea concepe că ele au fost făcute pur și simplu pentru satisfacția estetică, a rămas în picioare doar explicația materialist-istorică a funcției lor sociale, izvoită din muncă. Când s-a încercat să se explice farmecul pe care îl exercită asupra noastră capodoperele spiritului elin, într-o lume care avea cu totul alte structuri, Marx arăta că acesta este indisolubil legat de condițiile sociale necoapte care i-au dat naștere și nu mai pot reveni niciodată.

Neîncrederea în arta prezentă și mai ales în cea viitoare fusese însă semănată încă din vremea vestitei certe dintre antici și moderni, opinia dominantă fiind că cei dinții nu vor putea fi egalați niciodată. În cuprinzătorul său sistem Hegel sintetizează întreaga istorie a artei în cunoscutele forme: simbolică, clasică și romantică, pentru a prezice apoi moartea lentă a acesteia. Scopul artei nu se află — spunea el — nici în imitarea naturii, nici în domolirea violenței dorințelor, purificarea pasiunilor, instruire, ameliorare, câștig bănesc, ci trebuie căutat și statuat în el însuși, și totuși, cu toată independența ei, viitorul părea să nu-i aducă

nimic bun. Gînditorul german reușise să surprindă într-o formulă concentrată un drum nesfîrșit de lung, de la sincretismul antic la autonomia artei, care devenise propriul ei scop, pentru ca apoi orizontul ei să se închidă.

Atunci cînd Marx și Engels legaseră destinul artei de structura socială și de diviziunea muncii, mulți au clamat împotriva unei asemenea „terfeliri” și au trebuit perseverențe și scrupuloase eforturi din partea lui Engels pentru a preciza că ei au considerat factorul economic doar în *ultimă instanță* drept dominant. Evoluția ulterioară a artei moderne n-a încetat să producă surprize și nedumeriri, nu numai pentru că venea în contradicție cu sensibilitatea tradițională, dar și pentru că părea să se apropie de știință, de structurile teoretice. Pe de altă parte, au apărut manifestările anti-teatru, anti-muzică, anti-artă, care sfidau în mod absolutist vechile canoane, nu fără a introduce altele, unele destul de îndepărtate de vechile noastre reprezentări, ceea ce nu a împiedicat realizările valoroase ale acestor domenii să funcționeze ca artă. Neliniștește pe unii și posibilitatea realizării artei cu ajutorul mașinilor, considerîndu-se că „programarea” ar răpi tocmai ceea ce era împrevizibil și, ca atare, conducea la surpriză. Lipsa intenției artistice, în sensul vechi al cuvîntului, a dus automat la excluderea unor asemenea produse din sfera artisticului, deci destinul social al operei n-a fost niciodată dependent de dorințele și voința creatorului, ci au fost întotdeauna definite de practica

muncii, care duce la mărginire și unilateralitate... trăiesc aproape cu toții în plină vîltoare a timpului lor, participă direct la lupta practică... De aici acea plenitudine și tărie a caracterului care face din ei oameni în ade-văratul înțeles al cuvîntului.

(Dialectica Naturii)

...Sînt... de părere că un personaj nu este caracterizat numai prin ceea ce face, ci și prin felul cum o face: și sub acest aspect cred că conținutul de idei al dramei nu ar fi avut de suferit dacă unele caractere ar fi fost despărțite de altele într-un mod mai net și mai categoric. Caracterizarea după manifestarea anticilor nu mai este astăzi suficientă, și cred că aici ai fi putut, fără nici un neajuns, să îți cont ceva mai mult de însemnătatea lui Shakespeare pentru istoria dezvoltării dramei.

...Dar nu vreau, nicidecum, să-ți contest dreptul de a-i concepe pe Sickingen și pe Hutten, ca și cînd ei ar fi intenționat să-i emancipeze pe țărani. Prin aceasta ai găsi imediat contradicția tragică: cei doi s-au văzut situați între nobilime care, categoric, nu voia asta, pe de o parte, și țărănime, pe de altă parte. Aici trebuie căutată, după părerea mea, coliziunea tragică dintre postulatul istoricește necesar și imposibilitatea înfăptuirii sale practice.

(Către Ferdinand Lassalle, Manchester, 18 mai 1859).

...Părintele tragediei, Eschil, și părintele comediei, Aristofan, au fost amîndoi adevărați poeți cu tendință, nu mai puțin Dante și Cervantes, și cea mai de seamă calitate a dramei lui Schiller, Intrigă și iubire, stă în faptul că reprezintă prima dramă germană cu tendință politică.

(26 noiembrie 1885. Către Minna Kautski, Londra.)

¹ Citatele sint luate din „Marx-Engels Despre artă“, București, Editura Politică, 1966, vol. I și II.

artistică. Să căutăm singura explicație a noilor tendințe artistice în uriașa revoluție tehnico-științifică, în noua mentalitate pe care o formează civilizația modernă? Atunci, de ce o bună parte din publicul larg s-a întors la arta secolului al XIX-lea, ba mai mult, în muzică gustă și pe preclasiți? Și cum au apărut în muzeul imaginărilor al lui Malraux, chiar și măștile africane, produs al unei străvechi gândiri magice?

S-ar părea că spiritul refuză să înainteze în domeniul esteticului și preferă să se refugieze în trecut, în timp ce arta contemporană s-ar adresa tot mai mult unui cerc de specialiști, realizînd — cum se exprima recent cineva — un dialog iluzoriu, o înțilnire doar cu sine însuși. Se uită mereu că, la vremea lor nici Shakespeare, Beethoven sau Manet n-au fost înțeleși și primii cu brațele deschise, că este într-un fel firesc ca interesul artistic să se îndrepte spre ceea ce poate întui, și nu spre ceea ce ar putea consuma sau asimila cu ideile și conceptele generale. Nu spunea chiar scepticul Hegel că „interesul artistic se deosebește de interesul practic al dorinței prin faptul că el își lasă obiectul să subziste liber pentru sine, în timp ce dorința îl întrebunțează în folosul ei, distrugîndu-l; de considerarea teoretică a inteligenței științifice, dimpotrivă, contemplarea artistică se deosebește, în sens invers, întrucît ea are interes pentru obiect, așa cum există el ca obiect individual, și nu caută să-l transforme în ideea lui generală sau în concept“? De ce n-am recunoaște atunci că, în Junga ei istorie, arta a făcut pași uriași tocmai spre această libertate și neafîrnare, cerînd să fie gustată pentru ea însăși și să nu fie asimilată cu alte activități oricît de importante ar fi ele? De ce să ni se pară o nenorocire sau un semn al pierzaniei că nu toți ne recunoaștem la fel în oglinda artei, și s-o facem numai pe ea vinovată cînd nu ne recunoaștem încă?

Sîntem încă sclavii diviziunii sociale a muncii, după cum observau în corespondența lor Marx și Engels, și o eliberare de această situație o va aduce abia comunismul, cînd — după cum spuneau ei, exprimîndu-se metaforic — fiecare va putea fi nu numai vîntor, pescar sau agricultor, dar și pictor, compozitor sau poet. Destinul artei nu va fi oare tocmai acela de a exprima acele valențe ale esenței umane, pe care nici un fel de activitate practică sau teoretică nu le poate cuprinde?

